ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИРОБНИЦТВА ПОРЦЕЛЯНУ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЄДИНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ СІЛА КІНДРАТІВКА КОСТЯНТИНІВСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Автор: Пічняков Назар, учень 10 класу Кіндратівської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням інформатики та програмування Костянтинівського район Донецької області член шкільного краєзнавчого профільного об'єднання «Краяни»

У статті представлені результати дослідження, де аналізується комплекс здобуток і проблем, пов'язаних з життям порцеляну як народного промислу в селі Кіндратівка Костянтинівського району Донецької області - в якості предмета інтер'єру, посуду, декоративних композицій і повсякденних речей, в ролі сувеніра і подарунка, предмету колекціонування і торгівлі. Наведені конкретні форми захоплення кустарним виробництвом порцеляну в селі Кіндратівка в кінці XX - початку XXI століть.

Ключові слова: Кіндратівський порцелян, народні промисли, соціо-культурний ландшафт

Часи, коли порцелянові вироби місцевого кустарного виробництва були мало не в кожному будинку в селі Кіндратівка Костянтинівського району, на жаль пройшли. Тепер чимало господинь бережуть сервізи виробництва місцевого Кондратовською фарфорового приватного підприємства як цінну реліквію, старанно витираючи з них пил.

Село Кіндратівка, яке знаходиться в північній частині Костянтинівського району, добре відомо пересічним жителям Донецької області своїм фарфором і довколишньої унікальної пам'ятки природи - скам'янілими деревами. Часи, коли за фарфором місцевого приватного підприємства, розташованого в будівлі колишнього магазину «Техніка» по вул.Заборского, вишикувалися довжелезні черги і він був мало не в кожному будинку жителя Кіндратівки та прилеглих населених пунктів, вже пройшли. Так само, як і зникла слава самого невеликого приватного підприємства, яке виготовляло різноманітний фарфоровий посуд з дивовижними розписами на місцеву тематику. Тепер чимало господинь бережуть порцеляновий посуд з Кіндратівки як цінну реліквію, старанно витираючи з неї пил. У багатьох сьогодні, коли магазини вже заполонили химерні порцелянові вироби з Китаю, не піднімається рука поставити на стіл навіть для гостей кавові чашечки і тарілки, виготовлені руками місцевих умільців.

Актуальність піднятої теми пояснюється тим, що до цих пір проблеми стилів місцевого культурного ландшафту села Кіндратівка розглядалися або тільки виключно на прикладі архітектури, пам'ятників або в нарисах про визначні пам'ятки села, де місцеве приватне фарфорове підприємство і його майстри згадувалися лише побіжно. У той же час абсолютно об'єктивним є той факт, що ремесло виробництва порцеляну на місцевому фарфоровому підприємстві, відкритому приватними підприємцями в приміщенні колишнього магазину «Техніка», розташованого на центральній вулиці села - можна без натяжки визнати однією з вершин і досягнень в соціокультурному ландшафті села Кіндратівка наприкінці XX – початку XXI ст. Фарфор став феноменом місцевої культури, чим пояснюється його безперечно високий художній рівень.

Серед інших видів декоративно-прикладного мистецтва вироби місцевих майстрів з порцеляни володіли особливою значущістю. Завдяки художній специфіці, унікальною формальної і смислової ємності, їх кустарним виробам притаманна повнота відображення народного життя і яскравий прояв

стилістики свого часу. При вивченні образного змісту і художньої мови виробів з фарфору місцевих майстрів проглядаються ті ж проблеми, що і в українському монументальному, і в станковому мистецтві кінця XX - початку XXI ст. У кіндратівському порцеляні, як у фокусі, сконцентровані всі основні і характерні риси мистецтва того часу, відображені всі основні аспекти світогляду епохи.

На даний час внаслідок соціально-економічних і політичних негативних процесів місцеве виробництво порцелянових виробів на приватному підприємстві в селі Кіндратівка призупинено, підприємство закрите, будівля знаходиться в неробочому напіваварійному стані.

Об'єкт і предмет дослідження. Кустарні вироби з порцеляни, вироблені на приватному порцеляновому підприємстві, що функціонувало в селі Кіндратівка в кінці XX - початку XXI ст, стали невід'ємною частиною мистецтва культурного ландшафту села того часу. Вироби з порцеляни серед інших видів місцевої декоративно-прикладної творчості відрізнялися особливою художньою ємністю. У її сфері, крім утилітарних предметів кухонного побуту була скульптура малих форм, живопис на порцеляні, орнаментація, ансамблі сервізів. Перебуваючи в інтер'єрі, і функціональні, і чисто декоративні предмети місцевого порцеляну стали важливим елементом синтезу мистецтв. У нашому дослідженні фарфор розглядається як явище, що отримало розвиток в часі і просторі місцевого культурологічного ландшафту села Кіндратівка.

Мета і завдання дослідження. Головна мета дослідження - показати загальну картину становлення і розвитку особливого виду художньої і декоративно-прикладної творчості місцевих жителів - виробництва фарфорових виробів на базі місцевого приватного промислового підприємства з виробництва порцеляни. Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **завдання:**

По-перше, виявлення художніх чинників, які вплинули на складання стилістики фарфорових виробів з Кіндратівки.

По-друге, розгляд зв'язків порцелянових виробів місцевих майстрів з іншими видами мистецтва - скульптурою, живописом, графікою, художнім сріблом, декоративної бронзою, емалями, ювелірним мистецтвом і ін.

По-третє, виявлення особливостей порцелянових виробів місцевих майстрів в контексті загального розвитку в межах єдиного художнього простору північного регіону Донбасу (зокрема Дружківського порцелянового заводу, Слов'янського керамічного комбінату, фарфорового заводу в с.Буди Харківської області).

По-четверте, дослідження специфічних особливостей образної системи виробів з фарфору, вироблених місцевими майстрами с.Кіндратівка.

По-п'яте, на основі аналізу численних виробів з порцеляну виявити характерні ознаки творчого стилю провідних місцевих майстрів і визначити своєрідность їх творчої індивідуальності, авторської манери.

По-шосте, дослідження конкретних і характерних рис стилістики місцевих майстрів розпису по фарфору і орнаментації.

По-сьоме, розгляд Кіндратівського фарфорового сервізу як ансамблю пластичних, мальовничих і орнаментальних форм.

По-восьме, вивчення порцелянових предметів інтер'єру, вироблених в с.Кіндратівка, як елемента синтезу мистецтв.

По-дев'яте, виявлення іконографічної і семантичної специфіки кіндратівського порцеляну.

По-десяте, розгляд кіндратівського порцеляну як феномену мистецтва епохи розбудови Незалежності.

Міждисциплінарний, комплексний підхід в розробці поставлених проблем обумовлений був тим, що для прояснення культурно-історичного контексту розвитку кустарного фарфорового промислу в селі Кіндратівка, необхідно враховувати дані інших наук - історії, історії естетики, літературознавства, мистецтвознавства, з тим, щоб провести аналіз впливу культурно-історичних чинників на складання стилістики порцеляни з

Кіндратівки, а також на формування образних систем в межах індивідуального стилю представників місцевих майстрів-умільців.

Наукова новизна нашої роботи полягає в тому, що нами вперше проведено цілеспрямоване комплексне дослідження процесу еволюції становлення виробництв фарфорових виробів в селі Кіндратівка в кінці XX - початку XXI ст. Подібних спроб, наскільки нам відомо, поки не робилося. В результаті вивчення знайденого матеріалу виявлено особливості образної системи Кіндратівського порцеляну. Максимально повне втілення стилеутворюючих принципів проаналізовано на прикладі творів місцевих майстрів - в посудних виробах, статуетках, живопису, орнаментації, в функціональних і декоративних предметах інтер'єру. Вперше досліджувалася проблема конкретного прояву в мистецтві виробництва порцеляни північного регіону Донбасу.

Цінність і значимість нашої роботи визначається тим, що це перше дослідження, де аналізується комплекс пам'яток і проблем, пов'язаних з кустарним порцеляновим промислом в селі Кіндратівка - як предметів інтер'єру, посуду, декоративних композицій і повсякденних речей, в ролі сувеніра і подарунка, предметів колекціонування і торгівлі, тощо.

Кустарне фарфорове підприємство, організоване місцевими жителями в селі Кіндратівка в приміщенні колишнього магазину «Техніка», припинило свою роботу в 2014 році в зв'язку з військовими діями і системною соціально-економічною кризою. На місці виробничих потужностей залишилися руїни, які заростають чагарниками. Посуду, який там виготовляли починаючи з кінця XX століття, пощастило трохи більше, адже чимало його зразків стали предметами побуту в будинках Кондратовською жителів.

Особливі відчуття виникають, коли потрапляєш в село Кіндратівка навесні в період цвітіння садів. Всі вулиці вистелені білими пелюстками так, як ніби сама природа постаралася здивувати людину. По дорозі зустрінуться адміністративні будівлі, Центр культури і дозвілля, Кіндратівська спеціалізована школа з поглибленим вивченням інформатики і програмування,

цікаві пам'ятки і пам'ятники. Складається враження, що Кіндратівка увібрала в себе частинку історії всього району і всієї країни. На будівлях, лавках і інших деталях місцевого сільського простору можна легко впізнати знайомі юним кіндратівцям з дитинства елементи художнього розпису на фарфорових чашках, тарілках або вазах.

Кіндратівське кустарне приватне підприємство з виробництва фарфорового посуду стало одним з перших на території Північного Донбасу. Воно організувалося в Кіндратівці в кінці XX століття, в перебудовні часи, про що свідчать не тільки численні історичні докази, але і порцелянові вироби, на яких викарбувані роки випуску перших партій продукції. Виникає логічне запитання, чому ж місцеві жителі вирішили побудувати порцелянову фабрику саме в Кіндратівці. Існує досить вичерпне пояснення з цього приводу - тому що навколо села зосереджені великі поклади каоліну, який є основною сировиною для фарфорового виробництва. Сприяла цьому також і річка Кривий Торець, яка в той час цілком забезпечувала кустарний промисел водою. Отже, цих факторів було достатньо для того, щоб відкрити місцеве приватне виробництво порцеляни.

Тоді в будівлі колишнього магазину «Техніка» місцеві жителі побудували горн для випалу посуду. Така технологія використовувалася на промисловому виробництві в найближчому до села місті Дружківка на місцевому фарфоровому заводі до кінця XX століття. Для перемелювання сировини майстри брали звичайні кам'яні жорна, а для формування виробів - гончарний круг. Перший порцеляновий посуд був досить красивим на вигляд.

Пізніше підприємство перейшло в оренду приватним підприємцям, яких більш цікавила не художня, а комерційна складова місцевого виробництва, в зв'язку з чим якість фарфорових виробів з часом погіршився, тому на них навіть переставили ставити клейма.

Практично з кінця XX століття місцеве кустарне підприємство працювало до травня 2014-го року, коли працівників на прохідній просто не пустили на територію підприємства. Тоді і припинилася історія самого унікального і

єдиного приватного кустарного фарфорового підприємства на території Костянтинівського району.

Багато суспільно-політичні подій історії України та світу останніх 20 років зображені були на фарфорових виробах, які вироблялися місцевими майстрами фарфорового справи в Кіндратівці.

Асортимент продукції, що випускався був досить широким і різноманітним. Там виготовляли чайний, кавовий, столовий посуд, а також тарілки, блюдця, селедочниці, супові вази, статуетки, сувенірну продукцію, декоративні вази, різні набори посуду.

У будинках місцевих мешканців зберігаються перші тарілки, виготовлені на місцевому підприємстві. Привертають увагу чайні сервізи «Бутон» і «Весна» з тонкостінного порцеляну, які можна назвати візитною карткою місцевого фарфорового виробництва. Такий посуд місцеві умільці розписували вручну, тому й коштував він значно дорожче.

Тож не дивно, що в селі Кіндратівка про посуд власного виробництва ходять свої **легенди**. За розповідями місцевих жителів на підприємстві був випущений білий сервіз з чорними смужками, між якими зображені золоті колоски. За переказами місцевих жителів, це копія кавово-чайного набору, спеціально виготовленого в одниничному примірнику майстрами на фарфоровому заводі в сусідній Дружківці, який колись подарували лідеру Куби Фіделю Кастро.

Не бракувало серед порцеляни і скульптур Тараса Шевченка, Івана Франка, Миколи Гоголя, Лесі Українки. На одному з кубків, зроблених руками місцевих майстрів, можна було побачити чіткий портрет Богдана Хмельницького. Особливо запам'яталася жителям, які працювали на підприємстві, виготовлена за спец.заказом висока порцелянова ваза, на якій була зображена Леся Українка. Місцеві майстри практикували ще одну не менш цікаву техніку. У будинках місцевих жителів ще зустрічаються декоративні тарілки, прикрашені ніби живими квітами. Перше враження не

підводить, тому що квіти справжні. Їх піддавали спеціальній обробці, завдяки чому вони зберігали свою форму.

Чи не менше уваги привертають порцелянові речі, яких зараз просто так не знайдеш. Зокрема, набір для шашликів, порцелянові фляги, настільні лампи, аромалампи, сервізи для чаю з електричним самоваром. Просто заворожує гарнітур форми «Олена» з ручним розписом на 70 одиниць посуду, який займав, за словами виробників аж 2 полки.

Найбільше вражали народні розписи на порцеляні. Вони були настільки делікатні, що хотілося доторкнутися рукою до квітів, сніжинок, зображень людей і забавних казкових персонажів. Слід зауважити, що вироби початку 2000-х років відрізнялися особливим колоритом і оригінальністю. Працівники якісно робили кожну річ, вкладаючи свою душу. Розписом займалися особливі люди, які мали (або виробили) до цього особливий талант. Кожний порцеляновий виріб прикрашало кілька майстрів. Згодом доля ручного розпису зменшилася, але її все одно використовували на підприємстві

У порцеляні місцевих майстрів-художників можна розпізнати вплив і риси петриківського розпису, чимало народних мотивів і навіть окремі елементи з картин українських народних художниць-примітивістів Катерини Білокур і Марії Примаченко.

Як і кожна відома торгова марка, фарфор з Кіндратівка мав свої секрети вироництва і популярності.

Продукція, вироблена місцевими майстрами розраховувалася на середнього покупця, тобто в своїй основі мала утілітарне призначення. Кіндратівський посуд був і якісним, і доступним за ціною. Для виробництва використовували місцеву сировину. З початку заснування підприємства фарфор виготовляли з Дружківського каоліну, який і досі видобувається промисловим способом на підприємстві UMG «Веско», що розташоване в 22 км від Кіндратівки. Ще в 60-х роках XX століття аналіз глини підтвердив її високу якість, вона не поступалася саксонському і чеському каоліну.

Висновки. Відчуття після завершення дослідної роботи - змішані. Це і радість, і гордість за Кіндратівку, і щире захоплення кіндратівською порцеляновою продукцією. У той же час, в глибині душі зачаїлися відчай і якась невимовна тривога, що художній потенціал велич села і краю втрачено. Хоча місцеві жителі, які були зайняті порцеляновим промислом, налаштовані більш оптимістично: «Нас іноді просять розповісти про рецептуру фарфорової маси. Про це зараз вже можна говорити, але ми не хочемо, тому що, можливо, нам ще вдасться все відродити ».

Варто відзначити, що на ринках зараз продають порцеляновий посуд, якому можуть приписувати місцеве походження. Дійсно, в довколишніх селищах - передмістях Дружківки вже близько десятиліття працюють приватні кустарні виробництва, які виробляють порцелянові вироби, але їх навіть близько не можна порівнювати з відомим своєю якістю і художньою цінністю кіндратівським порцеляном.

У жителів Кіндратівка досі жевріє надія, що вдасться відродити фарфорове виробництво, нехай і з меншими виробничими потужностями.

Зараз же питання про відродження виробництва порцеляну в Кіндратівці на базі зруйнованого підприємства стає все більш популярним. Кіндратівськими школярами, які входять до профільного творчого об'єднання учнівської молоді «Краяни» розроблено туристичний маршрут, до якого внесений місцевий сільський історико-краєзнавчий музей, де залищилося декілька експонатів, які можуть презентувати продукцію колишнього підприємства з виробництва порцеляну в Кіндратівці. Численні делегації, які приїжджають в село, їдуть додому в захваті.

Тому не пошкодуйте часу, щоб відвідати Кіндратівку і помилуватися цими унікальним виробами та історико-краєзнавчим музеєм. Повірте, вражень буде не менше, ніж від картинної галереї.